



انتخاب ستاره‌هایی از آسمان بی‌کران قرآن کریم

پای صحبت حجت‌الاسلام علی خراسانی و مظفر سالاری از دست‌اندرکاران دایرةالمعارف قرآنی

اقیانوس معانی بدیع و فرهنگ غنی قرآن کریم، هر که را که دل به عشقش بسپارد از گوهرهای ناب خویش بی‌بهره نمی‌گذارد به‌ویژه کسانی که تخصص را با تعهد در هم می‌آمیزند. از این رو به گفت‌وگوی دو تن از شیفتگان مکتب قرآن نشسته‌ایم که تن اندیشه به زلال معرفت کلام الهی سپرده‌اند.

حجت‌الاسلام علی خراسانی عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و مدیر گروه دایرةالمعارف‌های قرآنی پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن است. ایشان همچنین سرپرستار علمی دایرةالمعارف قرآن به مدت ۱۸ سال بوده و در حال حاضر دانشنامه قرآن کریم ویژه نوجوانان را در دست تهیه دارد.

با علی خراسانی و مظفر سالاری که از جلد دوم به بعد به جمع همکاران این فرهنگنامه پیوسته‌اند، در این زمینه گفت‌وگویی کوتاه داشتیم که می‌خوانید:

زبان و گرافیک متفاوت

← آقای خراسانی، دایرةالمعارف چگونه کتابی است؟

دایرةالمعارف‌ها انواع مختلف دارند و در کشورهای گوناگون می‌توانند حتی از پروژه‌های ملی به حساب آیند و این بستگی به گستردگی و اعتبار مطالب هر دایرةالمعارف و سطح علمی هر کشور دارد.

در ایران، بعد از انقلاب اسلامی دایرةالمعارف‌نویسی، بیشتر مورد توجه قرار گرفت، مثل دایرةالمعارف بزرگ اسلامی و دانشنامه جهان اسلام. اولین دایرةالمعارف‌ها، به شکل امروزی در کشورهای غربی شکل گرفت که به ترتیب مدخل‌های الفبایی و در قالب مقاله‌های جامع و کامل و مختصر در زیر هر مدخل بود. تألیف هر دایرةالمعارف مبتنی بر مطالعات گسترده‌ای است



حجت الاسلام علی خراسانی

که در آن حوزه انجام شده است. به این معنا که پیش از نگارش دائرةالمعارف باید پژوهش‌های زیادی انجام شود، آنگاه مقالات ذیل مدخل‌ها، و زیر نظر سرویراستار به صورت کتاب مدون یا تألیف شود.

← چه مدت است که شما در این زمینه فعالیت دارید؟

ما در مرکز فرهنگ و معارف قرآنی که از سال ۶۶ فعالیت آغاز شد، مطالعات گستره قرآنی خود را شروع و در پی آن بزرگ‌ترین مجموعه قرآنی را براساس حروف الفبا تدوین کردیم. در این مجموعه شما با مراجعه به هر موضوع، تمام آیات مرتبط با آن را پیدا خواهید کرد و هر کس هر سؤالی داشته باشد به راحتی می‌تواند با استفاده از این فرهنگ‌نامه جواب خودش را پیدا کند. با توجه به این پشتوانه بود که ما در سال ۱۳۷۶ دائرةالمعارف قرآن کریم را شروع کردیم. این دائرةالمعارف برای اولین بار در جهان اسلام شروع شده. البته دو سال قبل از ما در هلند، غیرمسلمانان این کار را شروع کرده بودند. ما در پروژه دائرةالمعارف قرآن کریم، علوم قرآن، معارف قرآن، اعلام قرآن (اشخاص و اماکن که در قرآن آمده) مدخل‌ها را در ۳۲۰۰ موضوع گزینش کردیم و در سال ۸۱، نخستین جلد دائرةالمعارف را به بازار فرستادیم. از آن سال هم تاکنون هر سال یک جلد آن را آماده و چاپ کرده‌ایم.

← حجم این پروژه چقدر است؟

جمعا مشتمل بر ۱۴۰۰ مدخل است و در ۱۴ جلد آماده و چاپ خواهد شد. مدخل‌ها معارف قرآن، علوم قرآنی و اعلام قرآنی هستند.

در پایان هر مقاله منبع‌ها ذکر خواهد شد و اگر نوجوانی سؤالی داشت می‌تواند به فرهنگ‌نامه ۱۳ جلدی مراجعه کند.

از سال ۸۷ کار تدوین و تألیف به صورت جدی دنبال و سال ۹۱ نخستین جلد آن چاپ شد. از آن سال به بعد هم هر سال یک جلد آماده شده و امسال (۹۵) جلد پنجم آن به بازار آمد.

← جلد اول رضایت‌بخش بود؟

از نظر محتوا بله. البته با توجه به اهمیت تصویر و امور هنری برای آثار نوجوانان، ما جلد اول را به منظور نقد و بررسی برای اساتید زیادی فرستادیم و نظرات آن‌ها را بررسی و مطالعه کردیم و الان پیگیر هستیم که جلدهای بعدی آن از نظر گرافیکی در سطح خوبی قرار بگیرند.

← کدام ناشر این مجموعه را چاپ خواهد کرد؟

همان نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی که جلد اول را چاپ کرده و امیدواریم بتوانیم در سال آینده پنج جلد را منتشر کنیم.

جلد اول در قطع رحلی تمام رنگی، با کاغذ گلاسه است اما ناشر پیشنهاد داده که برای جلدهای بعدی قطع خستی را انتخاب کنیم و انتظار داریم با توجه به غنای بخش‌های علمی و کارشناسان با تجربه‌ای که در تألیف این کتاب همت گماشته‌اند، اثری فاخر تولید کنیم.

← از ویژگی‌های خاص این مجموعه بگویید.

یکی از نکاتی که ما در این کار مدنظر داشته‌ایم این بود که

خراسانی: ما در این دائرةالمعارف تأکیدمان بر موضوع قرآنی است و سعی کرده‌ایم مفاهیم و درس‌هایی را که مدنظر قرآن بوده بیاوریم. ضرورتی نمی‌دیدیم که برای نوجوان ریشه کلمات را از نظر زبان‌شناسی بررسی کنیم

← از چه زمانی تصمیم گرفتید برای نوجوانان هم دائریالمعارف تولید کنید؟

با توجه به تجربیاتی که در این زمینه به دست آورده بودیم و همچنین احساس نیاز برای نگارش چنین کتاب‌هایی برای نوجوانان از سال ۱۳۸۰ تصمیم گرفتیم برای نوجوانان هم دائرةالمعارف تدوین کنیم. بر این اساس تیمی را برای همکاری آماده کردیم که در آن هم متخصصان ادبی و هم پژوهشگران دینی حضور دارند.

کار تدوین متون به عهده آقای مظفر سالاری است که سال‌ها در زمینه نگارش متون دینی نوجوان تجربه دارد و از اساتید این رشته است.

ما مجموعه ۱۳ جلدی فرهنگ‌نامه قرآنی را که تا آن زمان آماده شده بود به ایشان سپردیم. تا مطالبی را که برای گروه سنی نوجوان مناسب است گزینش و متناسب با ادبیات این گروه سنی باز تألیف کند.

علاوه بر شخصیت‌هایی که با صراحت در قرآن به آن‌ها اشاره شده است به بیان شخصیت‌هایی که در قرآن نیز به آن‌ها اشاره شده بپردازیم. مثلاً امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س) که اسم آن‌ها در قرآن نیامده اما در آیاتی به آن‌ها اشاره شده است.

← نقاط قوت این مجموعه نسبت به مجموعه‌های مشابه چیست؟

این مجموعه با توجه به استانداردهای جهانی دائرةالمعارف نویسی نگارش یافته است. دائرةالمعارف‌های قرآنی دیگری هم برای نوجوانان تهیه شده است اما آن‌ها از ویژگی‌های لازم برای یک دائرةالمعارف برخوردار نیستند. مثلاً یک دائرةالمعارف دیدیم که مطالبش به صورت الفبایی نبود، بلکه تنها مجموعه‌ای از مطالب مرتبط با یک موضوع را جمع‌آوری کرده بود و ادعای جامعیت هم داشت!

دائرةالمعارف دیگری هم بود که فقط به تبیین و توضیح واژگان قرآنی و ریشه‌یابی آن‌ها پرداخته بود. این دیگر دائرةالمعارف نمی‌شود، فرهنگ‌لغات قرآنی می‌شود.

ما در این دائرةالمعارف تأکیدمان بر موضوع قرآنی است و سعی کرده‌ایم مفاهیم و درس‌هایی را که مدنظر قرآن بوده بیاوریم. ضرورتی نمی‌دیدیم که برای نوجوان ریشه کلمات را از نظر زبان‌شناسی بررسی کنیم.

← در زمینه حمایت از این مجموعه چه انتظاری از مسئولان فرهنگی دارید؟

انتظار ما از مسئولان آموزش و پرورش این است که این اثر را پشتیبانی و خریداری کنند و در کتابخانه‌ها به عنوان کتاب مرجع در دسترس علاقه‌مندان قرار دهند، چون برای تربیت جامعه قرآنی حمایت از چنین طرح‌هایی لازم است.

ما علاقه‌مندیم نظرات و نقدهای متولیان ادبی و فکری را درباره این مجموعه بدانیم تا بتوانیم آن را روزبه‌روز بهتر و کامل‌تر ارائه دهیم. این اثر جزء سرمایه‌های جمهوری اسلامی خواهد بود و می‌توان آن را به زبان‌های دیگر هم ترجمه کرد تا مسلمانان دیگر کشورها هم بتوانند از آن بهره ببرند. بنابراین همه باید کمک کنیم تا اثری در شأن انقلاب اسلامی عرضه کنیم.

متناسب با نیازها و زیبایی‌شناسی نوجوانان

گپ و گفتی با آقای مظفر سالاری تدوینگر اثر

← آقای سالاری چه مدت است که شما فعالیت ادبی دارید؟

من طلبه‌ای هستم که کنار درس و تبلیغ، به برخی هنرها مثل داستان‌نویسی نیز پرداخته و بیش از بیست سال کار مطبوعاتی

کرده‌ام. اما همیشه آرزو داشتم کاری علمی و حوزوی نیز انجام دهم. دوست داشتم درباره قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام) خدمتی شایسته به صورت کتاب عرضه کنم که مفید باشد و به نیازها پاسخ دهد. از این رو در سال ۷۵ طرح تألیف دانشنامه قرآنی را به کانون پرورش فکری دادم. تقریباً صد مدخل را به عنوان نمونه ضمیمه کرده بودم. این طرح پذیرفته شد و نمونه کار خواستند که من مدخل فرشتگان را کار کردم و فرستادم. این مدخل چند ماه زمان برد. تفاسیر فراوانی را دیدم و آنچه در این زمینه مناسب نوجوانان بود، جمع‌آوری کردم. مرحله بعدی آن بود که فرم کار چگونه باشد. باید محتوا را به شکلی در می‌آوردیم که متنوع و جذاب باشد. نمونه‌هایی تهیه شد. کانون می‌خواست طی قراردادی تمام کار را بر عهده خودم بگذارد. یعنی باید گروهی پژوهشگر جمع می‌آوردیم و هر مدخل را به یکی می‌سپردیم. من با برخی از فضلاء قم صحبت کردم؛

اما هر کدام کار و برنامه‌های خودشان را داشتند و عذرخواهی کردند. برخی هم اصلاً متقاعد نشدند که این کار ضرورت دارد. اگر خودم می‌خواستم به تنهایی تمام کار را از پژوهش و نگارش عهده‌دار شوم، شاید بیست سال طول می‌کشید. لذا طرح معوق ماند. از خدا خواستم که توفیق خدمت به قرآن را از من نگیرد. درست نمی‌دانم که آیا جناب حجت‌الاسلام علی خراسانی به دنبال فرستاد یا من با طرحم به سراغ ایشان رفتم. آقای خراسانی ریاست مرکز فرهنگ و معارف قرآن را به عهده

داشتند و محققان بسیاری زیر نظرشان مشغول تهیه و تدارک دائرةالمعارف قرآن کریم بودند. کار آن‌ها بسیار گسترده‌تر و علمی‌تر از آن بود که من در نظر داشتم. به هر حال، مرکز به این تصمیم رسید که همپای دائرةالمعارف بزرگ، دانشنامه‌ای هم برای نوجوانان تولید کند. شاید ده سال طول کشید تا مجلداتی از دائرةالمعارف قرآن کریم به چاپ رسید و من نمونه کارهایی تولید کنم. جلسه‌های فراوانی تشکیل شد تا درباره ویژگی‌های دانشنامه قرآنی نوجوانان تصمیم‌گیری شود.

اساتید و کارشناسان متعددی درباره کلیت دانشنامه و نمونه کارها اظهار نظر کردند. به معنای واقعی کلمه، هفت خوان را با شکیبایی و تدبیر پشت‌سر گذاشتیم تا آماده شروع کار شدیم. قرار بود منبع اصلی و اساسی دانشنامه، دائرةالمعارف باشد. کار مطالعه، انتخاب، تلخیص، تلطیف و نگارش با من بود. در نظر بود که دانشنامه حاوی ۱۴۰۰ مدخل در چهارده مجلد و مانند دائرةالمعارف به صورت الفبایی باشد. سال ۸۷ کار نگارش را شروع کردم. مجلد نخست سال ۹۱ به چاپ رسید. مسائل مربوط به

سالاری:

فکر نمی‌کنم در

جهان اسلام تاکنون

دانشنامه‌ای قرآنی با این

وسعت برای نوجوانان

کار شده باشد. این از

برکات جمهوری اسلامی

و حوزه علمی شیعه

است



حجت الاسلام مظفر سالاری

قطع، یونیفرم، صفحه‌آرایی، تصویر، گرافیک و... وقت زیادی گرفت تا نهایی شود. اکنون تا جلد پنجم نگارش شده، مشغول جلد ششم هستیم. تلاش می‌کنیم هر سال، یک جلد نگارش شود.

← چه ویژگی‌هایی در این دانشنامه آن را برجسته یا متفاوت می‌کند؟

فکر نمی‌کنم در جهان اسلام تاکنون دانشنامه‌ای قرآنی با این وسعت برای نوجوانان کار شده باشد. این از برکات جمهوری اسلامی و حوزه علمی شیعه است. ما به مخاطبان نوجوان قرآن کریم اهمیت می‌دهیم و احترام می‌گذاریم. با توجه به نیازهای نوجوانان، این دانشنامه از جامعیت مطلوبی برخوردار است، بعید است به موضوعی قرآنی نیاز پیدا کنید و مدخل مربوطه را در دانشنامه نیابید. آقای خراسانی، من و شورای انتخاب مدخل‌های دانشنامه به این وفاق رسیدیم که اگر شک داشتیم مدخلی برای نوجوان مفید است و به کارش می‌آید یا نه، او را از آن مدخل محروم نکنیم، چون بهتر از آن است که نوجوان به سراغ مدخلی برود و آن را نیابد. به نظر من این جامعیت مرتبط با مخاطب، این دانشنامه را از آثار دیگر متمایز می‌کند. در هر مدخل به اطلاعاتی پرداخته شده که مورد نیاز نوجوان است یا برایش جذاب است و باید بداند. نثر و زبان دانشنامه حتی از نثر و زبان کتاب‌های

درسی نوجوانان ساده‌تر و شیواتر است. این دانشنامه مرجعی است برای مراجعات و پژوهش‌های نوجوانان در زمینه قرآن. تمام کتابخانه‌هایی که به نوجوانان سرویس می‌دهند شایسته است این دانشنامه را در اختیار داشته باشند. دانش‌آموزان را می‌توان تشویق کرد که درباره مدخل‌هایی که بیشتر جذاب و مورد نیاز است، کنفرانس دهند یا مقاله بنویسند. این دانشنامه چنان است که بزرگ‌ترها نیز می‌توانند از آن بهره ببرند.

خودم در بسیاری از سخنرانی‌هایم مدخلی از این دانشنامه را موضوع قرار می‌دهم. البته تردیدی نیست که این دانشنامه بی‌نقص نخواهد بود. همین که معایب و کمبودهایش انگشت شمار باشد، خوب است. قدم اول است در مرجع‌نویسی قرآنی برای نوجوانان. به مرور باید براساس بازخوردها نواقص را رفع و کارهای بهتری تولید کرد. این دانشنامه مصور است و شکل و شمایل چشم‌نوازی دارد تا برای مخاطبش جذاب باشد.

سالاری:

این دانشنامه مرجعی است برای مراجعات و پژوهش‌های نوجوانان در زمینه قرآن. تمام کتابخانه‌هایی که مخاطب نوجوان دارند شایسته است این دانشنامه را در اختیار داشته باشند. دانش‌آموزان را می‌توان تشویق کرد که درباره مدخل‌هایی که بیشتر جذاب و مورد نیاز است، کنفرانس دهند یا مقاله بنویسند

← شما در نگارش این دانشنامه به چه نکاتی توجه دارید؟

من نویسنده کودک و نوجوانم. از کودکی می‌نوشتم و ۲۵ سال است که برای نوجوانان کار مطبوعاتی می‌کنم. تصور می‌کنم نیازهای فرهنگی و زیبایی‌شناسی این گروه سنی را تا حدی می‌شناسم. موقع مطالعه مدخل‌های دائرةالمعارف قرآن کریم و تلخیص و تلطیف آن برای نوجوانان، به این نیازها و محدودها فکر می‌کنم. سعی می‌کنم نثر و زبانم به فهم محتوا کمک کند و بازدارنده نباشد. وقتی محتوایی سنگین و تجریدی است باید از بهترین نقطه وارد بحث شد و چنان پیش رفت که بهترین مسیر برای دریافت محتوا طی شود. با آنکه سطح مدخل‌ها از نظر سختی و آسانی متفاوت است و همین‌طور سطح هوش و معرفت و فرهنگ نوجوانان یکسان نیست، تلاش می‌کنم چنان بنویسم که سختی را کاهش دهد و برای ضعیف‌ترها نیز قابل استفاده باشد. موقع نوشتن به این فکر می‌کنم انسان سعادت‌مندی هستیم که این افتخار را یافته‌ام مفاهیم قرآنی را در دسترس نوجوانان باهوش و کنجکاو قرار دهم. به این می‌اندیشم که چنین فرصتی برایم تکرار نخواهد شد و تنها باید به رضای پروردگارم و امدادهای او متکی باشم.

← فکر می‌کنید دانشنامه تا چه اندازه مطابق با خواست نوجوان امروز است؟

از یک سو باید آموزه‌ها و معارف قرآن را آموزش داد و از سویی باید تمهیداتی اندیشید که مخاطب، این آموزه‌ها و معارف را پاسخی کارآمد به نیازهای خودش بیابد. تلاش کرده‌ایم از آسمان بیکران قرآن، ستاره‌هایی را انتخاب کنیم که شایسته است نوجوانان از نور و گرمی‌اش استفاده کنند. از انتخاب مدخل تا پایان نگارش، هم و غم ما آن است که آنچه را لازم است انتقال دهیم، با زبانی مناسب و بدون حشو و زوائد و براساس خواسته و نیاز یک نوجوان فراهم آوریم. رویکرد و برنامه این است؛ اما این که چقدر توانسته‌ایم موفق شویم باید بازخوردها را دید و سنجید و در چاپ‌های بعدی به کار بست ■